

Град

Врућина и оморина... Нигде цвркута, нигде ветрића! Погдео који сељак прође улицом, прекинуо сапињач, распучио прса, затурио капу на затиљак, па корача тешко, једва бога назива. Говеда се заобадала, па јуре улицом као бесомучна; коњи стали крај плота, у пашњаку, зној их облио, а они окренули главе један другом, па машу и репом се бране од силне муве; пси полегали под стреје, затворили очи, исплазили језике, и лено регну тек седа кад им мува на њушку падне... И живина поскапа. Гушчићи полегали по бари; кокоши се склониле у хладове, опустиле крила, па зинуле од тешка зора; а ћурке заболе кљунове у земљу, ла се не мичу... И дрвета опустила лишће, и кукуруз се пресукао, и влат пшенице стоји усправно као свећа, ни да се њи'не... Да бог сачува!... Све игра пред очима; и онај ваздух побледео и отежао, па те гуши као пепео; кроз њ те сунце жеже као жеравица, а бледим се небом ваља понеки жбунић: бео, сив, мрк, голубије боје...

Умори!... Не могу сит воде да се напијем: осећам како мућка у желуцу као у бурету. Ђаци оборили главе, мишићи на лицу им се опустили, па дремају.

– Изиђите мало напоље, децо! – рекох им.

Они изиђоше.

Останем сам. Седим – не седа ми се! Устанем – не хода ми се. Запалим цигару – не пуши ми се!... Тежак сам, као да сам упртио сто ока...

Уђем у собу, збаћим одело са себе, прострем шареницу по патосу, па се почнем ваљати... И тако заспим...

Нисам много спавао. Кад сам изишао напоље, видим да се наоблачило. Облак леп, кишан. Ветрић помало ћарлија, те разгаљује.

– У школу, децо!

Деца одоше, а ја још стојим напољу. Чисто ме нека милоћа обузима при помисли да ће пасти киша. Ходам по авлији тамо и амо и разговарам са суседима, дућанџијама. Понеки сељак наиђе, па тек застане и здрави се. У сваког око некако веселије и брк се смеши.

Затутњи из дубина, па тек попирне благ ветрић. Благ задах свежине чисто нам свима рашири груди и срца разигра:

– А, помози, боже! – вели један.

– Да л' ће облак овамо? – пита други.

– Овамо ће.

– Ама, видиш куд иде, неће.

– Ама, 'оће, знам ја то! Шта велиш ти, учо?

– И ја мислим.

– Да 'оће, бог д'о!... Е, згоре, брате, све!...

Затутњи опет, и опет пирну ветрић... Облак, што од запада долажаше, постајаше све већи и већи; већ поче да заокругљује око планинског венца...

– Ама, ви'ш куд оде – неће овамо.

– Склапа он јако са свих страна; гледај ти само посла.

И опет пирну ветрић, па онда поче прокапљивати кап по кап.

– Охо-хо!... Охо-хо!...

– Дај, боже!... Дај, боже!...

– Погледај и на нас, сироте!...

– Гледај како се витлају пера у кукуруза! И он се радује!

– Како да се не радује, Мићо, брате! Све се овом благодету радује. Гледај марву шта чини! Гледај пшеницу како се таласа ка' море! Сад само ова киша, па да ви'ш: – зрно ка' грашка!

– Еј, боже, молим ти се! – рече Јова и погледа у небо.

Кишица се спусти. Облак склапаше са свију страна, а ја гледам како се кишне капи претају у прашину, и осећам како ме запахњава мирис саме земље.

Стока се успролетала по пашњацима; гушчићи лупају крилима и деру се; кокоши веселије, све је веселије.

Не иде ми се у кућу, док добро не окиснем; зато остадох напољу, и пошто они отидоше.

Шетао сам по авлији тамо и амо. Направим и запалим цигару, па онда гледам оне сјајне капљице где се по трави блистају као драго камење, а мисао ми се отима тамо, у оне мирне кућерке и избице сељакове: хтела би да зна како је у души његовој, да му види, и у оку и на лицу, радост коју му овај благодет доноси...

Хладан ветар трже ме из ових слатких сањарија. Он дуваше од запада, и кишне капље почеше бити косо. Готово и нехотице окретох се. Иза Влашића изби сив омален облак. Како изби, он тако и остаде: нит се миче лево, ни десно, него се лелуја као пламен на ветру. Из њега кадикад сене муња, али се чује и мумлава...

Међутим, ветар дуваше све јаче и јаче. Облак постајаше све већи и већи, али се не мицаше с места. Учеста севање и тутњава... Ветар дуну силовито и погна га правце овамо...

„Још нам само и то треба!“ – рекох, па се склоних у кућу, да наредим да се прозори позатварају.

Уђем у школу, деца те ућутала. Није ми било ни до какова рада; стао сам крај прозора и гледам у авлију.

Чујем мумлаву. Она беше све јача и јача. Као да долази из неке шупљине, тако немађаше одређена звука...

Престаде ветар; преста и кишица. Ама, листак на дрвету да се залелуја! У авлији ништа живо, све се то оклонило; а она тишина беше тако нема и пуста да се човеку крв у жилама ледила.

Мумлава и само мумлава. Облак се наднесе и над, школу. Био је најпре сив, сад је постао црн, а по врху црнило му се претворило у зеленило. Пређе преко школе и замрачи.

Деца ни жива, ни мртва.

Наједаред дуну силан ветар. Дрвета се савијаху до земље. Он крхаше гране и гранчице, па то све ношаше као сламке. Ја погледах децу. Занемела, и поглед им луташе од мене на прозор.

Шину муња, очи засенише. Онда загрме. Потраја мало, шину друга, трећа... и – чу се лупа по крову. Бацим поглед у авлију и видех како од земље одскачу комади леда, велики као песница.

Деца почеше плакати.

– Мир! – рекох, не знајући ни сам шта говорим.

Она се смирише.

Мој послужитељ изнео напоље синију, ватраљ и још неке дрангулије. Сиромах, мисли да ће то помоћи.

Наста опет тајац. Ништа друго, само севање и мумлање, али непрекидно. Видиш да је зло, као да гледаш самртника у ропцу, па се и сам молиш богу да изда'не. Тако и сад. Нека буде шта ће бити! Уби ова страшна тишина...

Наједаред осу. Наста лупа. Прозори почеше прскати и стаклени комадићи летети по школи. Деца се почеше дерати. Да заглунем, па то!

– Мир, децо!

Не помаже.

Наредим те изиђу у ходник, јер школа поче прокишњавати, а ја останем, да гледам јад очима. Погледам у часовник: четири...

Град брисаше све: и грање, и лишће, и влат, и траву. Гране падаху са дрвећа, као да их мотком обијаш; са кућа падаху комади разбијена црепа... Замрачило, па сипа као из продеране вреће, а ветар се напео, дува, па коси све као оштра

коса. Не само ја, него ни најстарији људи у селу овако шта нису запамтили. Падао је као најбујнији пљусак. Зачас побеле земља, а кроз авлију почеше тећи јаруге од самога леда.

Кад већ разби прозор крај кога сам стајао, и кад ми поче капати са тавана за врат – ја се уклоних у собу.

Али ни тамо не беше боље. Жена стала крај прозора, па гледа и ћути, а дете плаче. Ја седох на кревет. Хиљадама најтужнијих мисли врзло ми се по памети. Сагно сам главу, па не смем да је дигнем. Страх ме хвата и при помисли да погледам на оно голо дрвеће и ону пустош.

А оно само сева, мумла и пљешти.

– Побди све! – рече жена.

– Све! – рекох.

– Ни влата неће остати.

– Море, ни струка, ни сламке, ни воћке; чак ће и сама дрвета страдати!...

Она ућута. И ја сам ћутао.

– Па шта ће бити сад од онога народа?

Ја слегох раменима.

– Чим ће се из'ранити?

– Не знам!

– Ово је побило и ливаде?

– Ове!

– Па шта ће с марвом?

– Не знам!

И опет ућутасмо.

Направим цигару и запалим. Пада једнако. На махове ублажи, па после још жешће оспе...

– Ово неће никад престати! – рече она очајно.

Ја слегох раменима. Извадим часовник и погледам.

– Двадесет минута како пада! – рекох.

– Нуто-де!

– Шта је?

- Прокисује соба!
- Шта ћу јој?
- Дај да склањамо ствари! – рече она.

И док нешто склонисмо у другу собу – дотле и град умаши. Собе посташе видније. Погледам кроз прозор: – од запада беше мало прогале. Загледам у часовник: пола пет, Сатрвено је све!...

Весели мучениче, робе незаробљени, ти земљораднице! Што си радио, чему си се радовао, око чега си руке савијао десет месеца – оде у пропаст за пола сата...

* * *

Изиђем напоље. Облак већ прешао. Видим како преда мнош муње севају: отишао је да и друге оледи. Падаше још понека шишталица. Земља све бела; јаруге су јуриле с хуком као и град с мумлавом; дрвета без лишћа и огуљена, па се бели лика. Од усева ништа! У мојој башти само видим патрљке од кукуруза и „тачака” којима беше вишња претачкана. Пођем да видим како је на улици. Ноге ми упадаху у лед до чланака.

Дођем до капије. Суседи ћуте. Изишли људи, гологлави, па гледе очима пропале наде и радости. Улицом нема још никога.

Сунце се проби кроз облаке. Ништа јадније нисам видео у своме веку. По друму лежаше поодбијано грање и лишће, блатом улепљено. Докле око могаше сагледати, сама пуштош. Са висова се дизаше бела пара; дрва штрчаху, као да су ватром опаљена; где беше таласава пшеница и кукуруз – ту сад згажена стрњика и патрљци, као да их је војска прегазила... Чисто осећаш смрад изгажене и изломљене траве.

- Ала је ово јад! – рекох.
- Јад, богме, брате!
- А како се радовасмо!

– Сад ми није вајде ни од ово мало радње – рече ми сусед кроз сузе. – Мислио сам, ове ће јесени бити: помози, боже, а оно ето...

Не доврши, него ма'ну руком и окрете главу.

Вода у јендецима поче нагло расти. Ја одох у кућу, да обучем што топлије, јер! сам већ осећао да ме језа прожмавала. Кад сам се вратио, јендеци пуни.

– Разваљуј ћуприју! – виче ми сусед.

– Што?

– Разваљуј, или да ја разваљујем! Вода ми почела у дућан заливати...

– Откуд толика вода?

– Долази Расница¹

Ја наредих да развале.

– 'Оћеш на реку, учитељу?

– Хајде, вала – рекох и упутих се реци.

На неколико места морасмо газити, јер је матица јурила преко насипа.

Планински поточићи постају чуда после излива времена. Кад их човек види како су малени кад кише нема, онда мора да се задиви како они постају страшила. И сам нисам веровао док нисам видео Расницу...

Кајо каква река хуктала је она носећи кладе, грање, муљ, ограду и свакојака чуда бојја. Мркожути таласи њени беху плаховити. Све падаше под њиним ударцима. Зарављено прошће, заковану перду – разваљивала је и кршила као ништа. И све је то носила с највећом хуком. Корито њено беше поред једног дућана, па како беше много надошла, носила је из авлије ствари и живину.

Свет се беше окупио ту на раскрсници. Само кукање и запевка. Са рада се враћаху копачи са мотикама, оборили

¹ Расница – речица. – Ј. В.

главе, па ни бога не називају. Жене задигле скуте, па пролазе ћутке; а људи тек застану, загледају се и гледају у реку.

– Ј’ој, браћо, шта ово би?!...

– Божја воља!

– Ово је, браћо, наказаније, што смо се бога и вере одрекли!

– Јест, брате!

– Ово побди!

– А нека бије. Гледам и ’нако чудо својим очима: та ето и’ ваздан живе невенчани! Ово, браћо, због њи’ бог бије!

– И јесте, и јесте.

– Па није само то! – додаје један слабуњави старчић, а сав дршће, – говорио сам ја вама да ми никако не дамо да се Тома у гробље са’рани.

– Па то нисмо ни дали!

– А опет са’рањен.

– Шта ћеш кад власт тако наређује?

– Он је треб’о да се са’рани онде где се и обесио.

– Е, шта шта ћеш?

– Он нас јако градом бије. Кажу, куд је пронесен, тамо је град све у корен потук’о.

– И јест! – виче један риђи сељак – ја сам видео пред облаком тицу, па лети све оним путем!

Сељаци придолажаху. Сваки окуњио главу.

– Како је тамо?

– Све убијено!

– И ливаде?

– И ливаде, и телад, и јагањци; овуд је цвеће!

И наста један општи дубок уздах.

– Па нигде хлеба? – рече један од дошавших.

– Ако се само кукуруз поврати – вели старац.

Неколко њих машу главом.

– Да бог да, чича-Вилипе!

– Оће, децо, кунуруз је јунак! А и зоб ће, која је познија.

– Јој, боже! Што ме не усмрти да ово не дочекам! – рече један сув и висок сељак. – Куд ћу јако?

– Ја не знам већ 'но да побијем децу; не могу и' гледати гладне! – рече други.

– Опет, опет – рече трећи – за ме ћу и напросити; ал' шта ћу за стоку?

И опет сагоше главе и заћуташе. Ту су говориле оне сузне очи и она зборана чела; а речи су се ледиле на уснама.

Страшније слике нисам видео.

Расница постајаше мања и мања. Њена сила прође за пола сата: сад је само лагано шуморила.

И сељаци се почеше разилазити.

Спусти се ноћ. Хладан ветрић пирка. Небо се изведрило. Са њега сјаји месец, пун и светао, и звезде трепере. Као и да не виде јада, као и да не осећају туге!... Њих као да не боле оне сузе толиких јадника. Та они би исто тако светлели и тако треперили – и да је сав овај свет заспао вечним сном...